

ศึกษาวิเคราะห์ฐานสูตรเพื่อนำไปใช้เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินชีวิต An Analytical Study of the Thānasutta to be Used as a Tool for Living Life

¹พระจามร กตคุโณ, ²สุเทพ พรหมเลิศ และ³พระมหาอดิเดช สติวโร

¹Phra Jamorn Kataguno, ²Suthep Promlert and ³Phramaha Adidej Sativaro

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Mornin9way@gmail.com

Received: August 12, 2023; **Revised:** December 22, 2023; **Accepted:** December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของฐานสูตร 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมในฐานสูตร และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในฐานสูตร เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ฐานสูตรเป็นพระสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงธรรมที่บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ควรพิจารณาเรื่อง ๆ 5 ประการ ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก และกรรม 2) หลักธรรมที่ปรากฏในฐานสูตร มี 4 ประการ คือ (1) อปปรมาท ความไม่ประมาณ (2) ไตรลักษณ์ ลักษณะ 3 ประการ (3) สติปัฏฐาน ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ และ (4) ปฏิจจสมุปบาท ความเกิดขึ้นตั้งอยู่อาศัยกัน 3) การพิจารณาหลักธรรมในฐานสูตรทั้ง 5 ประการโดยความเห็นว่าเป็นธรรมตาเสมอ ย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ 2 ประการ คือ (1) ช่วยพัฒนาตนเองให้บรรลุธรรม การพิจารณาเพื่อความเห็นแจ้งในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งในเรื่องทุกข์ สาเหตุและกำจัดทุกข์ ความปล่อยวางและความว่าง เข้าใจลักษณะที่เป็นกระบวนการของการเกิด - ดับ เกิดสภาวะที่เรียกว่าความหลุดพ้น เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน และ (2) เป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต การพิจารณาให้เห็นถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งชีวิตอยู่เสมอ ย่อมได้อานิสงส์ คือ (1) ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง (2) เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาณ และ (3) เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต หลักธรรมดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อกำจัดและบรรเทาความมัวในวิญญูมธุรส ความไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บในชีวิต ความมัวในความกำหนัด, ความพอใจ, ความรัก, ความชอบ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนในระดับปัจเจกชน ให้ประกอบสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ส่วนระดับอริยบุคคล สามารถปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด

คำสำคัญ: ฐานสูตร; ความแก่; ความเจ็บ; ความตาย; ความพลัดพราก

Abstract

This research paper has objectives: 1) to study the structure and essence of the *Ṭhānasutta*, 2) to study of the principles in the *Ṭhānasutta*, and 3) to analytical study of *Ṭhānasutta*. It is documentary research. Analyze and present descriptively.

The results of the study were as follow: 1. The *Ṭhānasutta* is the 7th sutra in *Nivara-naphak Dutiyapannask*, *Suttanta Pitaka*, volume 22, *Panchakanibat*, *Angkuttanikaya*. It is a sutra that explains the dharma that a layman or layman should contemplate on 5 things, namely Egging, Sickness, Death, Separation from loved ones, and Karma. 2. There are 4 principles that appear in the Suttas: (1) *Appamāda* that is earnestness, (2) *Tilakkhaṇa* that is the Three Characteristics (3) *Satipaṭṭhāna* that is the foundations of mindfulness and (4) *Paṭicca-samuppāda* that is the Dependent Origination. 3. An analysis of the value of the principles in the sutra bases found that considering the 5 principles in the sutra bases was always normal, inevitably produces two virtues, that is, (1) Helping to develop oneself to attain dharma a consideration for insight into the interrelationships of various phenomena, both in suffering and causes and solutions to eliminate suffering to get out of suffering letting go and emptiness to understand the nature of the process of birth and extinction, a state called liberation arises, reach the ultimate goal, Nirvana. (2) It is a support in life that we always consider the realities of life resulting in virtues: 1) to understand the reality of life, 2) to remind us not to be careless, and 3) to be a tool or device for self-teaching in living, create prosperity in life. Such principles are aimed at eliminating and relieving the dullness of youth. Absence of sickness in life the dullness of lust, satisfaction, love, and liking can change the behavior of people at the lay level to practice honesty in body, speech, and mind, as for the noble person level, can be practiced to eventually reach the path, results, and nirvana.

Keywords: *Ṭhānasutta*; Egging; Sickness; Death; Separation from loved ones

บทนำ

มนุษย์เป็นผู้ที่มีความต้องการที่สลับซับซ้อนกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วยคิดว่าตนเองนั้นมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด จะเห็นได้ถึงการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดของชีวิต ตามกระแสของโลกาภิวัตน์ มนุษย์จึงสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ ความทะเยอทะยาน ความสละสลวย และความอยากที่มีไว้เกินความต้องการจากความเชื่อ ความเข้าใจผิด การถือปฏิบัติไม่ตรงตาม ธรรมชาติของชีวิต ทำให้ต้องเผชิญกับปัญหามากมาย เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการแตกความสามัคคี ปัญหาการเกิดภัยจากธรรมชาติ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโรคระบาด ปัญหาการค้ำมนุษย์ ล้วนเป็นผลจากการกระทำตามความต้องการหรือตัณหา เมื่อมนุษย์มีตัณหาจึงนำไปสู่ความทุกข์คือ การเกิด แก่ เจ็บ และตาย วนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร (จิตรพันธ์ รักษาจันทร์, 2558) ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างได้มาสู่ชีวิต ล้วนเป็นไปตามกฎแห่งเหตุผล ซึ่งสัมพันธ์กันอยู่ภายในหรือกฎปัจจัยการ สิ่งที่มีมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ต่างก็ดิ้นรนกระเสือกกระสนตามอำนาจแห่งตัณหา คือ ความอยากของตน และต้องตกอยู่ในอำนาจของตัณหานั้น ตัณหาจึงเป็นเหตุของความทุกข์ทั้งหลาย คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/58/412) หมายความว่า สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการต่าง ๆ เหล่านั้นล้วนเป็นไปตามหลักธรรมดาของโลก

ฐานสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งในโลกมนุษย์ต้องปรากฏอยู่ในวังวนของความเกิด ความแก่ ความตาย ความพลัดพราก การมีกรรมเป็นของตน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 22/57/99-104) เป็นธรรมดาของมนุษย์ที่จะต้องพบเจอ ส่วนในอรรถกถา และฎีกา เรียกว่าอภินิพจน์จิตตัพพัญญูฐานสูตรตถา (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 44/3/25-26) คือ อรรถกถาพรรณนาพระสูตรว่าด้วยฐานะที่พึงพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งสิ่งทั้ง 5 ประการดังกล่าว เป็นธรรมดาที่ทุกคนต้องเจอ ถึงอย่างไรก็แล้วแต่ ก็ไม่มีใครอยากจะประสบพบเจอ ดังนั้น เราจะเข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว จะวางใจอย่างไรได้ ว่าวันหนึ่งเราต้องเจอแน่นอน ความแก่ ความเจ็บ ความตาย แต่เจอแล้ววางใจอย่างไร อยู่กับใจได้อย่างไร เข้าใจแล้ววางใจเป็นใหม่ อยู่กับมันได้หรือเปล่า ถ้าทำได้นี้ต่างหากถือว่าเข้าใจธรรมที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า

นอกจากนั้นเพราะสูตรดังกล่าวสื่อให้เห็นถึงหลักธรรมอื่นๆ เช่น 1) อัปมาท ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ ความไม่เพเลอ ไม่ละเลยโอกาสที่จะทำเหตุแห่งความดีและความเจริญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) 2) หลักไตรลักษณ์ ว่าด้วยธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลกล้วนตกอยู่ภายใต้กฎหนึ่ง ซึ่งไม่อาจมีใครฝืนได้ พระพุทธศาสนาได้ให้ชื่อกฎนี้ว่า “กฎไตรลักษณ์” ประกอบไปด้วย 3 อย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 18/1/1) ก็คือ ความไม่เที่ยง แล้วก็คงทนอยู่ไม่ได้ มันไม่สามารถบังคับบัญชาได้ ไม่เป็นของใครคนใดคนหนึ่งได้ คำว่า ไตรลักษณ์นั้นมีไวยากรณ์ หรือคำที่ใช้เรียกใช้กันหรือเขียนต่างกันมีอยู่หลายคำ หนึ่งในนั้นเรียกว่า สามัญลักษณะ สามัญลักษณะ (พุทธทาสภิกขุ, 2535) หมายถึง ลักษณะที่เป็นธรรมดา ที่เกิดขึ้นกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม อย่างไรก็ดีในบรรดาทั้งหมดทั้งหมดนี้ เราเชื่อมั่นว่าสิ่งมีชีวิตว่าตกอยู่ภายใต้กฎสามัญลักษณะแน่นอน 3) หลักสติปัฏฐาน ฐานหรือที่ตั้งอันเป็นที่รองรับของการกำหนดสติอย่างประเสริฐ เพราะเป็นการตามระลึกรู้อารมณ์ปรมาต (รูป-นาม) ที่เกิดขึ้นตามฐาน ซึ่งมี 4 ฐานด้วยกัน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ผู้ใดที่มีการปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักของสติปัฏฐาน ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนาปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) และ 4) หลักปฏิจจนสมุปบาท คือ ภาวะที่อาศัยกันเกิดขึ้นซึ่งเป็นระบบการกำเนิดของชีวิตอันเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต ศาสนาสอนว่าชีวิตทุกชีวิตมีส่วนเป็นเหตุเป็นผลอาศัยกันเกิดขึ้นเนื่อง กันไม่ขาดสายเมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ก็เป็นเหตุให้อีก สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นสืบต่อกันเป็นลูกโซ่ไม่รู้จบจักจบสิ้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 16/20/34-35)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า ฐานสูตรนั้น มีความสำคัญในการนำไปพิจารณาเพื่อไม่ให้หลงมัวเมาอยู่ในสังขารร่างกาย ทำให้คนที่นำไปฝึกฝนพิจารณาอยู่เสมอมีภูมิด้านทานทางด้านจิตสูง เพราะสามารถที่จะเห็นภัยอันเกิดขึ้นแต่สังขารได้ทันต่อเหตุการณ์ทั้งความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความสูญเสียสิ่งที่รัก และการรู้จักพิจารณาถึงความมีเหตุและผลแห่งความประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ฐานสูตร เพื่อที่จะเข้าใจถึงความเป็นธรรมดาที่สิ่งมีชีวิตจะต้องเจอ 5 ด้าน ที่เป็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก การมีกรรมเป็นของตน เมื่อเข้าใจแล้ว จะได้ว่า สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่ง มิได้เกิดขึ้นแล้วจะตั้งอยู่เช่นนี้ตลอดไป เมื่อถึงจุดหนึ่งมันก็จะดับไปตามกาลเวลาของมัน เมื่อเข้าใจได้เช่นนี้ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นการเข้าใจการดำรงตนในโลกได้อย่างถูกต้องตามวิถีทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของฐานสูตร
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมในฐานสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในฐานสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา เรื่อง “ศึกษาวินิจฉัยฐานสูตร” โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ซึ่งแนวทางการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร โดยจะรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องและสื่อทางอินเทอร์เน็ตเป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การเรียบเรียงและจัดลำดับข้อมูลเกี่ยวกับฐานสูตรตามที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นปฐมภูมิและข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ฐานสูตร โดยจำแนกข้อมูลแยกออกเป็นประเด็นตามความมุ่งหมายของการวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ แล้วสรุปผลการวิจัยเป็นประเด็น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ขอคำแนะนำปรึกษาและความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบผลการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ฐานสูตร เป็นพระสูตรที่ 7 ในนิเวศวรรค ทุติยปิณฑสก์ พระสูตรตันตปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย จากการศึกษาฐานสูตรในพระไตรปิฎก ใน 4 ประเด็น คือ (1) ความหมายของฐานสูตร (2) ความเป็นมาและความสำคัญของฐานสูตร (3) โครงสร้างของฐานสูตร และ (4) พระสูตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฐานสูตร สรุปได้ว่า ฐานสูตรเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเหตุที่บุคคลพึงพิจารณาอย่างสม่ำเสมอถึงชีวิตของสรรพสิ่งบนโลกนี้ตามความเป็นจริง เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย โดยมีสาระสำคัญคือ เรื่องฐานะ 5 ประการที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ การมีกรรมเป็นของตนและตนต้องรับ

ผลของกรรมนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/57/99-100) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฝึกปฏิบัติได้พิจารณาเนื่อง ๆ ถึงฐานะ 5 ประการ ได้แก่ (1) ความแก่ ภาวะที่เป็นความคร่ำคร่า เป็นภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปจากความเป็นหนุ่มสาว (2) ความเจ็บ ความเจ็บไข้เป็นทุกข์ประจำสังขาร เป็นสภาพที่ครอบงำสัตว์ทั้งหลาย (3) ความตาย เป็นสภาพที่ครอบงำย่ำยีสัตว์ให้ถึงความพินาศไปแห่งกายสังขาร ไม่มีใครอาจหลีกเลี่ยงได้ (4) ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก คือ การรู้จักสลดความเยื่อใยในความรักความผูกพัน และ (5) กรรม กรรมคือ การกระทำ ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามคุณภาพของกรรม คือ อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล เมื่อสามารถที่จะฝึกจิตจนชำนาญแล้ว ย่อมทำให้คนที่น่าสนใจไปฝึกฝนพิจารณาอยู่เสมอมิมีภูมิด้านทานทางด้านจิตสูง เพราะสามารถที่จะเห็นภัยอันเกิดขึ้นแต่สังขารได้ทันต่อเหตุการณ์ ทั้งความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความสูญเสียสิ่งที่รัก และการรู้จักพิจารณาถึงความมีเหตุและผลแห่งความประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

โครงสร้างของฐานสูตรคือ เบื้องต้นเป็นการพิจารณาถึงหลักความเป็นจริงแห่งชีวิต 5 ประการ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก และกรรม เมื่อฝึกปฏิบัติจนเป็นอาจินณกรรมแล้ว สามารถที่จะยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาก้าวเข้าถึงโลกุตระธรรม คือ การพ้นจากกิเลสตัณหา นอกจากนั้น ยังมีพระสูตรอีก 3 สูตร คือ ฐานสูตร เป็นพระสูตรที่ 8 มุณฑาราวรรค แห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกาย กล่าวถึงด้วยฐานะที่ใคร ๆ ไม่พึงได้ หมายถึงความปรารถนาในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เกิดขึ้นแก่คนทุกคน มี 5 ประการ คือ (1) อย่าแก่ (2) อย่าเจ็บไข้ (3) อย่าตาย (4) อย่าสิ้นไป (5) อย่าฉิบหาย ทรงแสดงว่า ฐานะแต่ละอย่างเกิดขึ้นทั้งแก่ปุถุชนและอริยสาวก แต่ปุถุชนไม่มีปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งเหล่านี้ตามความเป็นจริง ตรงกันข้ามกลับถูกสิ่งเหล่านี้ครอบงำจนเกิดทุกข์กายและทุกข์ใจ ส่วนอริยสาวกมีนัยตรงกันข้ามกับปุถุชน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/48/70-72) โกศลสูตร ว่าด้วยพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นพระสูตรที่ 8 มุณฑาราวรรค แห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกาย คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงฐานะ 5 ประการที่ใคร ๆ ไม่พึงได้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศลผู้ทรงเกิดทุกข์โหม่นสเพราะทราบข่าวการสวรรคตของพระนางมัลลิกาเทวี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/49/73) และ นารทสูตร ว่าด้วยพระนารทะ เป็นพระสูตรที่ 9 มุณฑาราวรรค แห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกาย คือ ท่านพระนารทะได้แสดงฐานะ 5 ประการที่ใคร ๆ ไม่พึงได้แก่พระราชาพระนามว่ามุณฑะผู้ทรงเกิดทุกข์โหม่นสเพราะพระนางภัททาราชเทวีสวรรคต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/50/74-76) ซึ่งพระสูตรทั้ง 3 มีนัยที่สอดคล้องกันมีเป้าหมายเพื่อลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวมีตน พิจารณาสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถถอนความทุกข์เพราะเหตุนั้นได้ สามารถที่จะเข้าถึงเป้าหมายคือ โลกุตระธรรมได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การดำรงชีวิตโดยรู้จักตนเอง คือ การอยู่กับปัจจุบันทุกขณะจิต เป็นการกระทำได้อย่างคนที่หลงมัวเมาไปกับชีวิต เรียกว่า การใช้ชีวิตด้วยความประมาท ฐานสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการรู้จักใช้ชีวิตให้เป็น คือ การรู้จักตัวเองทุกลมหายใจ ด้วยการมีอุปมาพาราม คือ การไม่

ประมาณในลมหายใจของตนเอง จากการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในฐานสูตร โดยมีการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ อปัมพาท ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน และ ปฏิจจสมุปบาท สรุปได้ดังนี้

1. อปัมพาท ความไม่ประมาณ การรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกาย และทางจิต เพราะว่าชีวิตนี้น้อยนัก ชีวิตเป็นของน้อยด้วยเหตุ 2 ประการ คือ 1) ชีวิตเป็นของน้อย เพราะดำรงอยู่ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย 2) ชีวิตเป็นของน้อย เพราะมีคุณค่าเพียงเล็กน้อย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/39/142) ดังนั้น ไม่ควรประมาณในชีวิต การฝึกสติให้เป็นคนไม่ประมาณนั้น ต้องได้รับการอบรมสั่งสมพฤติกรรมที่ดีมาเป็นปัจจัยก่อนจึงจะได้ผลที่ดี ดังมีขั้นตอนในการฝึกสติต่อไปนี้ (1) มีสติระลึกถึงการละเว้นทุจริตทางกาย วาจา ใจ อยู่เนืองๆ มิได้ขาด จะไปทำบาปทำชั่วอะไรเข้า ก็มีสติระลึกได้ทันทีว่าสิ่งที่กำลังทำนั้นเป็นบาปหรือไม่ ถ้าเป็นบาปก็ไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด (2) มีสติระลึกถึงการประพฤติดุจจริตทางกายวาจา ใจ อยู่เนืองๆ มิได้ขาด จะทำอะไร ก็มีสติระลึกได้เสมอว่า สิ่งที่กำลังทำนั้นเป็นบุญเป็นกุศลหรือไม่ถ้าเป็นกุศลจึงทำ (3) มีสติระลึกถึงความทุกข์ในอบายภูมิอยู่เนืองๆ มิได้ขาด มีสติระลึกได้เสมอว่า การเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉานนั้นเป็นทุกข์มากเพียงไร เมื่อระลึกได้เช่นนี้แล้วก็ไม่ยอมทำชั่วเลย เพราะเกรงว่าจะต้องไปเกิดในอบายภูมิเช่นนั้น

2. หลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น เพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาญาณตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ สามารถที่จะตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546) ไตรลักษณ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติวิปัสสนา เพราะไตรลักษณ์ เป็นจุดบรรจบของสภาวะสัจจะหรือความจริงตามสภาวะสำหรับปัญญาให้เกิดความหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นจุดกำเนิดของจริยธรรม ทำให้เว้นชั่ว ทำดี จนในที่สุดรู้แจ้งชัดในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยสมบูรณ์ ทำให้สามารถดำรงจิตเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง หลุดพ้น เป็นเสรีโดยสิ้นเชิง เป็นจุดสุดยอดของจริยธรรม เป็นที่บรรจบของโลกียธรรม และ โลกุตระธรรม และคุณค่าทางจริยธรรมของไตรลักษณ์เป็นหลักประกันของศีลธรรมที่สมบูรณ์ซึ่งได้ผลแน่นอนและมั่นคงเด็ดขาด ดังนั้น ไตรลักษณ์ คือ คุณค่าด้านการทำจิตหรือคุณค่าเพื่อความเป็นอิสระหลุดพ้นของจิต ความรู้เท่าทันสังขารมองเห็นไตรลักษณ์ย่อมทำให้จิตใจเป็นอิสระ

3. หลักสติปัฏฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติ เป็นฐานที่ตั้งที่รองรับของการกำหนดสติอย่างประเสริฐ เพราะเป็นการตามระลึกรู้อารมณ์ปรมาตม์ (รูป-นาม) ที่เกิดขึ้นตามฐาน ซึ่งมี 4 ฐานด้วยกัน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546) ผู้ใดที่มีการปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักของสติปัฏฐาน ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนาปัญญา อันเป็นปัญญาที่เข้าถึงสภาวะธรรมของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ในที่สุด ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 สามารถทำลายวิปัสสนาธรรม 4 ประการได้ เป็นทางสายเอกในการปฏิบัติ อันควรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวคือ เห็นธรรมใดคือ สติระลึกรู้เท่าทันในธรรมคือ ในกาย หรือ เวทนา หรือจิต หรือธรรมใดก่อน ก็ปฏิบัติไปตามธรรมนั้นๆ อันมีสติเห็นเวทนา หรือ เวทนานุปัสสนา (สติระลึกรู้เท่าทันในเวทนา)

4. หลักปฏิจจนูปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริง การดำเนินของชีวิตย่อมเกี่ยวเนื่องกันเป็นลูกโซ่ทั้งระบบเหมือนเครื่องยนต์ปฏิจจนูปบาท ซึ่งหมายถึงภาวะที่อาศัยกันเกิดขึ้นดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็มีไม่ได้ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 16/20/46-47)

สรุปได้ว่า อปฺปมาท แสดงให้เห็นถึงการรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกายและทางจิต นำสติพิจารณาให้เห็นถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น เพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ และตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุดสำหรับหลักสติปฏิฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติ และหลักปฏิจจนูปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริงหลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ ช่วยขยายความของฐานสูตรให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ฐานสูตรเป็นการพิจารณาให้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิต แล้วนำหลักสติมาควบคุมเพื่อยกระดับขึ้นสู่การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขารตามความเป็นจริงด้วยระบบของปฏิจจนูปบาท สามารถที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏฏ์ได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในฐานสูตรทั้ง 5 ประการ คือ ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพราก และหลักกรรม โดยวิเคราะห์ถึงการพิจารณาเป็นปัจจุบันขณะตลอดถึงอานิสงส์การนำไปใช้ในปัจจุบันต่อไป

1. วิเคราะห์การพิจารณาความแก่เป็นธรรมดา ความแก่หรือว่าความชราเป็นความเสื่อมสลายอันเป็นธรรมชาติของชีวิต พระพุทธองค์เสด็จทรงผนวชด้วยแรงบันดาลใจจากการทอดพระเนตรเห็นคนแก่คนเจ็บ และคนตาย ความเกิด ความแก่ และความตายเป็นความจริงของชีวิต มนุษย์จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/511/322) และถ้ามนุษย์ขาดหลักดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแล้ว เมื่อร่างกายเริ่มเสื่อมโทรมแปรปรวนไปก็จะรู้สึกหวั่นวิตก พลัดพราก ผิดหวังหรือหมดโอกาสที่จะครองชีวิตอย่างมีความสุข ภายหลังเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วจึงมุ่งสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจความจริงมูลฐานว่า ชีวิตคือ อะไร? ความแก่ชราคือ อะไร? ควรปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ดังนั้น ชีวิตและความชราในพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญ พระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนพิจารณาถึงภัยหรือความทุกข์คือ ความชรา เมื่อพิจารณาเห็นแล้วก็ไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิตควรที่จะใช้เป็นอนุสติในการเร่งชวนขยายปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุพระนิพพานหรือความหลุดพ้นโดยพลัน แต่ถ้าไม่ได้เช่นนั้นก็ควรสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับตนในขณะที่ร่างกายยังแข็งแรง ดังนั้น มนุษย์ทั้งหลายอาศัยข้อเท็จจริงเรื่องความชรานี้สามารถที่จะนำไปเป็นอนุสติในการพิจารณาเพื่อการปฏิบัติธรรมให้เกิดผลได้

2. วิเคราะห์การพิจารณาความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ความเจ็บไข้ หรือ ที่เราเรียกว่า ป่วย พระพุทธศาสนาเถรวาทมองบุคคลที่ป่วย คือ บุคคลที่ถูกพยาธิทุกข์ (ความทุกข์ที่เกิดจากการเจ็บป่วย) เข้าครอบงำ ท่วมทับ รัดรั้ง ย่ำยีอย่างหนัก ทำให้บุคคลนั้นเกิดความทุกข์กาย หรือทุกข์ใจ ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความพากเพียรเกินกำลัง ความเจ็บป่วยที่เกิดจากผลกระทบ ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความหนาว ความร้อน

ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ ความเจ็บป่วยหรือความทุกข์ที่เกิดจากสัมผัสแห่ง เหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เป็นต้น ส่วนโรคทางจิตใจ หรือความเจ็บป่วยทางใจ เช่น ความเจ็บป่วยหรือความทุกข์ที่เกิดจากญาติพี่น้องตาย มารดา บิดาตาย พี่ชายน้องชายตาย พี่สาวน้องสาวตาย บุตรธิดาตาย ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความพินาศของญาติ โภคทรัพย์พินาศ เสียหายที่เกิดจากโรค (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/5/22) การที่เราพิจารณาให้เห็น ถึงความเจ็บไข้เป็นธรรมดาที่จะเกิดขึ้นแก่สังขารร่างกายอันเป็นรังแห่งโรคนี้ ทำให้เราสามารถที่จะบรรเทา ทุกขเวทนา ซึ่งเป็นสิ่งบีบคั้นทางกาย ที่เรียกว่า พยาธิทุกข์ คำว่า “พยาธิทุกข์” คือ ทุกข์เพราะความเจ็บป่วย ได้แก่ ทุกขเวทนาที่เกิดจากอาการของโรคบีบคั้นทำให้ ร่างกายเจ็บปวดรวดร้าว ร่ำร้อน รู้สึกไม่สบาย ในเวทนา 5 เรียกความทุกข์ทางด้านร่างกายนี้ว่า “ทุกข์” หรือเรียกชื่อเต็มว่า “ทุกข์อินทรีย์” อินทรีย์คือ ความทุกข์กาย ความไม่สบายทางกาย ความเจ็บปวดทางกายหรือร่างกายที่ดิ้นรน กระเสือกกระสน ทุนทุราย หวันไหว สั่นเทา กระสับกระส่ายที่เกิดจากจากโรคบีบคั้น (พยาธิ) อย่างหนัก หรืออย่างรุนแรง ที่ตรงกับทาง การแพทย์แผนปัจจุบันเรียกว่า “อาการระยะสุดท้ายของโรค”

3. วิเคราะห์การพิจารณาความตายเป็นธรรมดา ชีวิต คือ ความเป็นทั้งหมดของกายและใจ (รูปและนาม) ที่สัมพันธ์กัน มนุษย์ควรมีท่าทีต่อความตาย ใส่ใจความตายด้วยท่าทีต่อข้อเท็จจริง เพื่อเข้าใจความกลัวที่มีต่อความตาย ไม่มองความตายว่าเป็นจุดสุดท้ายของชีวิตที่น่ากลัวและไร้คุณค่า ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เป็นทาสของเวลาเพื่อที่จะดำรงอยู่ในโลกนี้ให้นานที่สุด แต่หากมนุษย์รับรู้ข้อเท็จจริงของความตายโดยปราศจากความยึดติดใด ๆ เห็นความตายเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ก็จะหลุดพ้นจากพันธนาการของชีวิต คือ ความทุกข์ทั้งหลาย จุดมุ่งหมายของคำสอนนี้เพื่อให้เข้าใจชีวิตที่เป็นจริง เมื่อพิจารณาความตายนั่นอยู่เนืองๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตได้ หรือทำให้เบาบางลง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/57/100) การพิจารณาถึงความตายเป็นอารมณ์ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้คนเรายอมรับความตายหรือการเผชิญต่อความตายอยู่ในหลายมิติ ทั้งนี้สืบเนื่องจากพระพุทธศาสนายอมรับว่าความตายเป็นเรื่องที่น่ากลัวสำหรับมนุษย์ เพราะความตายนั่นเป็นสิ่งที่จะยุติกิจกรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขกับมนุษย์ดังนั้นมนุษย์จึงไม่อยากตาย แต่ถึงอย่างนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้มีความพยายามที่จะหาทางออกหรือมีแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้มนุษย์นั้นสามารถที่จะเข้าใจ และเผชิญกับความตายได้อย่างมีความสุข ซึ่งถือว่าเป็นการเสนอแนวทางในการที่เหมาะสม และสร้างทัศนคติที่ดีต่อความตายหรือการยอมรับที่จะตายอย่างมีความสุขทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่และในขณะที่กำลังจะตาย

4. วิเคราะห์การพิจารณาเรื่องความพลัดพรากจากสิ่งที่ชอบใจ ทุกสิ่งอย่างที่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้มีความเกี่ยวเนื่องกัน เมื่อมีการกระทบสัมผัสก็ย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่เป็นสุขเป็นทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/54/63-65) คือ มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะมีสภาวะหนึ่งเกิดขึ้นเรียกว่า ทุกขลักษณะ “สัตว์โลกนี้ถึงความคับแค้น จึงเกิด แก่ ตาย จูติและอุปติ จึงไม่พ้นจากทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/57/31) ความพลัดพราก ทอดทิ้ง เปลี่ยนแปลง จากของรักของชอบใจทุก

อย่างเป็นทุกข์ควรพิจารณาในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสัจ อย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/267-268/199-200) แม้อุปธิทั้งหลาย หมายเอา ชันธ กิเลส อภิสังขาร และกามคุณ เป็นเหตุแห่งทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 13/154-155/171-174) ดังนั้น ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจหรือสิ่งที่รักที่ชอบใจ ก่อให้เกิดความทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนาและหลักแห่งความจริงของโลก ที่ควรตระหนักรู้อยู่ทุกขณะจิตว่า สักวันหนึ่งเราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งไม่มีความจีรังยั่งยืน อันจะทำให้เราสร้างจากความทุกข์ที่จะมาถึงได้

5. วิเคราะห์การพิจารณาเรื่องกรรมเป็นของตน กรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงเอาไว้ในแต่ละคราวนั้น มีความหมายเป็นนัยเดียวกัน ก็คือ ต้องประกอบด้วยเจตนา และจะแสดงออกได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างในนิพเพธิกสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงคุณลักษณะของกรรมเอาไว้ว่า “เรากล่าวไว้เช่นนั้นแล้ว เธอทั้งหลายพึงทราบกรรม ฯลฯ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/63/571) เพราะอาศัยเหตุอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย วาจา ใจ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/63/577) กรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเจตนาที่ประกอบด้วยกิเลสตามหลักของวิภูษิตสังสาร เมื่อมีกิเลสเป็นตัวขับเคลื่อน ก็จะเกิดเป็นกรรม และต้องเสวยวิบากกรรมต่อไป และทำให้เกิดกิเลสและต้องสร้างกรรมกันต่อไป แต่ก็มีกรรมบางประเภทที่เกิดโดยที่ไม่ได้เจตนาได้ด้วยเช่นกัน

การพิจารณาธรรมทั้ง 5 ประการในฐานสูตรโดยความเป็นว่าเป็นธรรมดาอยู่ตลอดมหายใจ คือ พิจารณาถึงความแก่ พิจารณาถึงความเจ็บ พิจารณาถึงความตาย พิจารณาถึงความพลัดพราก และพิจารณาถึงหลักกรรม โดยความเห็นว่าเป็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเป็นเช่นนั้นเอง ซึ่งเราไม่สามารถที่จะไปตัดทานได้ นอกจากเราจะทำตนให้หลุดพ้นจากวงจรนั้นที่เรียกว่า วงจรแห่งสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิดได้ เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา เข้าสู่ภาวะแห่งโลกุตระ แต่ในเมื่อขณะที่เรายังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เราควรพิจารณาให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง เพื่อให้คลายความโศกที่จะมาถึงซึ่งจะเป็นผลานิสงส์ที่จะได้รับในชีวิต กล่าวคือ

1. ช่วยพัฒนาตนเองให้บรรลุนิพพาน การที่ฝึกเจริญจิตพิจารณาถึงหลักของฐานสูตรทั้ง 5 ประการคือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก การมีกรรมเป็นของตน การพิจารณาเพื่อความเห็นแจ้งในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งในเรื่องทุกข์ สาเหตุและการแก้ไขกำจัดทุกข์ เพื่อให้พ้นทุกข์ ความปล่อยวางและความว่าง เข้าใจลักษณะที่เป็นกระบวนการของการ เกิด ดับ นั้น เกิดสภาวะที่เรียกว่าความหลุดพ้น เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน

2. เป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต การที่เราพิจารณาให้เห็นถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งชีวิตอยู่เสมอ ก่อให้เกิดคุณานิสงส์คือ 1) ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง 2) เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท และ 3) เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

1. ฐานสูตรเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเหตุ ที่บุคคลพึงพิจารณาอย่างสม่ำเสมอถึงชีวิตของสรรพสิ่งบนโลกนี้ ตามความเป็นจริง เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย โดยมีสาระสำคัญคือ เรื่องฐานะ 5 ประการที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ การมีกรรมเป็นของตนและตนต้องรับผลของกรรมนั้น เมื่อสามารถที่จะฝึกจิตจนชำนาญแล้ว ย่อมทำให้คนที่นำไปฝึกฝนพิจารณาอยู่เสมอมีภูมิด้านทานทางด้านจิตสูง เพราะสามารถที่จะเห็นภัยอันเกิดขึ้นแต่สังขารได้ทันต่อเหตุการณ์ทั้งความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความสูญเสียสิ่งที่รัก และการรู้จักพิจารณาถึงความมีเหตุและผลแห่งความประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สอดคล้องกับงานวิจัยของแม่ชีภคพร ธรรมญาณี (2555) ที่กล่าวว่า วิธีการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย ควรฝึกจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิอยู่ตลอดเวลา เช่น ฝึกตามหลัก สติสัมปชัญญะ ในระหว่างทำงาน และว่างการทำงาน หรือในด้านการดำเนินชีวิตปัจจุบันเป็นต้น ฝึกให้จิตตั้งมั่นอย่างสม่ำเสมอด้วยสติ เมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว ก็หันมาเจริญปัญญาวิปัสสนาโดยการยกจิตพิจารณาถึงหลักอภินิหารปัจเจกชน คือ เราไม่ล่วงพ้นความแก่ เจ็บ ตาย การพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น และเรามีกรรมเป็นของตนเอง ชั่ว ก็ตาม ดีก็ตามจะต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น ๆ ธรรมทั้ง 5 ประการนี้ ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ทุกวัน เพื่อให้ใจเกิดความคุ้นเคย จะเป็นเหตุให้รับเร่งทำ ความดี และเพื่อไม่ให้เกิดความมัวเมาทั้งปวงในความไม่มีโรค ในความเป็นหนุ่มสาว และมัวเมาในชีวิต ให้ดำเนินชีวิตด้วยความอดุสหาหะผู้นั้นจะมีความเจริญในชีวิต

2. การรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกายและทางจิต นำสติพิจารณาให้เห็นถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น เพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาญาณตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ และตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุด ลงมือปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติ และหลักปฏิจจสมุปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริง หลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ ช่วยขยายความของฐานสูตรให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ฐานสูตรเป็นการพิจารณาให้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิต แล้วนำหลักสติมาควบคุมเพื่อยกระดับขึ้นสู่การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขารตามความเป็นจริงด้วยระบบของปฏิจจสมุปบาท สามารถที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ในที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปโน) (2561) ที่กล่าวว่า คนในสังคมจะต้องเข้าใจหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา สังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และอนัตตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นสามัญลักษณะ คือ มีลักษณะเหมือนกันของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เมื่อรู้แล้วก็ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นก็จะเป็นทุกข์ในชีวิตประจำวันทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากกิเลส คือ โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธและโมหะ ความหลง เมื่อเกิดกิเลสทั้ง 3 ประการนี้ จึงเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ลักทรัพย์ผู้อื่น ประพฤติผิดในสามีภรรยาผู้อื่น พุดเท็จหลอกลวงผู้อื่น และเสพของมีนเมาอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท นอกจากนี้ มาจากกามคุณ 5 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัส เมื่อมีกิเลสทั้ง 3 ประการ ครอบงำจิตใจแล้ว และมีความลุ่มหลงในกามคุณ 5 นี้ การดำเนิน

ชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันจึงเกิดทุกข์ การจะดำเนินชีวิตให้มีความสุขนั้น จะต้องตัดกิเลสทั้ง 3 ประการ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ไม่ยึดมั่นในกามคุณ 5 และปฏิบัติในศีล 5 ข้อ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่เสพของมึนเมา ก็จะบรรเทาทุกข์ได้ สรุปได้ว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์ ในการบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน คือ จะต้องรู้หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง รู้ว่าสังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา รู้ว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และอนัตตา รู้ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของเราเมื่อรู้หลักไตรลักษณ์แล้วก็ปฏิบัติในทางสายกลาง ได้แก่ มรรคมรรค 8

3. การพิจารณาอภินิหารปัจเจกชน ทั้ง 5 ประการโดยความเป็นว่าเป็นธรรมดาอยู่ตลอดลมหายใจ คือ พิจารณาถึงความแก่ พิจารณาถึงความเจ็บ พิจารณาถึงความตาย พิจารณาถึงความพลัดพราก และพิจารณาถึงหลักกรรม โดยความเห็นว่ ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเป็นเช่นนั้นเอง ซึ่งเราไม่สามารถที่จะไปตัดทอนได้ นอกจากเราจะทำตนให้หลุดพ้นจากวงจรนั้นที่เรียกว่า วงจรแห่งสสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิดได้ เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา เข้าสู่ภาวะแห่งโลกุตระ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระเจนท์จันทร์ จนทปญโญ (แสงคำ) (2560) ที่กล่าวว่า วิธีการดับทุกข์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ช่วยทำให้มีองค์ความรู้ต่อการดำเนินชีวิต ช่วยสร้างความเข้าใจในโลกและชีวิต ให้บุคคลมีทัศนคติที่ถูกต้องและตระหนักรู้อย่างยิ่งว่า ธรรมชาติของชีวิตเป็นทุกข์เพราะแก่ เจ็บ และตาย รวมถึงธรรมดามีการพลัดพรากจากของรักหรือประสบของที่ไม่รัก หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่กับโลกธรรมต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้พิจารณาในปัจจุบันตามเป็นจริง โดยตระหนักถึงพฤติกรรมของตัณหาที่สามารถก่อให้เกิดทุกข์ เพื่อจะได้คลายออกหรือดับเสียซึ่งความยึดถือมั่นด้วยกิเลสตามหลักปฏิบัติในส่วนของปัญญาคือ โยนิโสมนสิการ

องค์ความรู้ใหม่

นอกจากเป้าหมายเพื่อการบรรลุคุณธรรมตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว การที่เราพิจารณาให้เห็นถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งชีวิตอยู่เสมอ ทำให้เราเกิดภาวะจิตที่รับรู้มนุษย์และเข้าใจมนุษย์ในโลกนี้มากยิ่งขึ้น ว่าทุกคนจะต้องอยู่ในภาวะเช่นนี้เสมอกัน อยู่ที่ว่าใครจะพ้นจากบ่วงแห่งมารนี้ได้ เป็นเครื่องมือในการฝึกปฏิบัติให้เราอยู่ในโลกนี้ได้ เป็นอุปการคุณในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้ โดยหลักแห่งคุณูปการ ดังนี้

1. ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง การทำความเข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ เรื่องชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความเกิดขึ้นแห่งชั้น และความดับแห่งชั้น หลักอริยสัจ 4 และ กิจ 4 ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องของทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์

2. เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท ทำให้ได้เข้าใจถึงความตายที่เกิดขึ้นในชีวิตตน และคนอื่น เผชิญหน้ากับความตายอย่างรู้เท่าและรู้ทัน มองตามหลักไตรลักษณ์หรือลักษณะ 3 เห็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา หมั่นเจริญสติด้วยหลักอภินิหารปัจเจกชน เพื่อคลายความยึดมั่นถือมั่น ปลอ่ยวาง ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ตามหลักอปมาทธรรม เตือนสติตนเองให้รีบเร่งทำความดี ยอมรับความตายที่จะมาถึง

3. เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต ยึดหลักไตรลักษณ์ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และโยนิโสมนสิการเพื่อให้เกิดปัญญา กำจัดอวิชชา

เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยมีมรรคมงคล 8 เป็นกรอบ และยึดหลักกรรม เพื่อให้ประพฤติกุศล ละเว้นความชั่ว รวมถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และการพิจารณาสุกกรรมฐาน พิจารณาร่างกายซึ่งเป็นที่ประชุมของขันธ 5 ตามหลักไตรลักษณ์ว่าวันหนึ่งก็จะเสื่อมสลายกลับคืนสู่ธรรมชาติ

สรุป

ฐานสูตรคือเบื้องต้นเป็นการพิจารณาถึงหลักความเป็นจริงแห่งชีวิต 5 ประการ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก และกรรม เมื่อฝึกปฏิบัติจนเป็นอาจินณกรรมแล้ว สามารถที่จะยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาก้าวเข้าถึงโลกุตตรธรรม คือ การพ้นจากกิเลสตัณหา อปปมาท ความไม่ประมาท การรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกายและทางจิต นำสติพิจารณาให้เห็นถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นเพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาญาณตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ สามารถที่จะตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุด สำหรับหลักสติปัฏฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติและหลักปฏิจจสมุปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริง หลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ช่วยขยายความของฐานสูตรให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ฐานสูตรเป็นการพิจารณาให้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิตแล้วนำหลักสติมาควบคุมเพื่อยกระดับขึ้นสู่การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขารตามความเป็นจริงด้วยระบบของปฏิจจสมุปบาท สามารถที่จะตัดดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ในที่สุด

การพิจารณาธรรมทั้ง 5 ประการในฐานสูตรโดยความเป็นว่าเป็นธรรมดาอยู่ตลอดลมหายใจ คือพิจารณาถึงความแก่ พิจารณาถึงความเจ็บ พิจารณาถึงความตาย พิจารณาถึงความพลัดพราก และพิจารณาถึงหลักกรรม ดังนั้น หลักธรรมดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อกำจัดและบรรเทาความมัวในวัยหนุ่มสาว ความไม่มีโรภักย์ใช้เจ็บ ในชีวิต ความมัวในความกำหนด ความพอใจ ความรัก ความชอบ กายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนในระดับปุถุชนให้เป็นประกอบสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ส่วนระดับอริยบุคคล สามารถปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรค ผล นิพพานได้ในที่สุด ย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ 2 ประการ คือ ช่วยพัฒนาตนเองให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน และ เป็นอุปการคุณในการดำรงชีวิต 3 ประการ คือ ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท และ เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรนำหลักอภินิหารปัจจุภวณที่ปรากฏในฐานสูตร เป็นองค์ธรรมหลักในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักปฏิบัติธรรมและบุคคลทั่วไป ควรมีการขยายผลการศึกษาหลักธรรมในฐานสูตรให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการเผยแพร่และนำกิจกรรมพาปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัย “การนำหลักธรรมในฐานสูตรไปใช้ในการฝึกปฏิบัติกรรมฐานเพื่อบรรลุนิพพาน”

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัย “การนำหลักธรรมในฐานสูตรไปใช้ในการดำรงชีวิตปัจจุบันของประชาชนทั่วไป”

บรรณานุกรม

- จิตราพันธ์ รักษาจันทร์. (2558). *ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องตถาในพระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปโนน). (2561). *การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเจนท์จันทร์ จนทปญโญ (แสงคำ). (2560). *ศึกษาวิเคราะห์วิธีการดับทุกข์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1)*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2535). *คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีคพร ธรรมญาณิ. (2555). *ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.